

Satakunnan ammattikorkeakoulu
Satakunta University of Applied Sciences

KIRSTI JÄRVENSIVU

Mysteripuutarha

Ideasta näyttelyksi
-havainnot ja erityistaiteen ohjauksesta

SOSIAALIALAN TUTKINTO-OHJELMA
2023

TIIVISTELMÄ

Järvensivu, Kirsti: Mysteeripuutarha – ideasta näyttelyksi- havaintoja erityistaitteen ohjaamisesta
Opinnäytetyö, AMK
Tutkinto-ohjelma Sosiaaliala
Joulukuu 2023
Sivumäärä: 42, liitteet 2

Opinnäytetyön tarkoituksena on havainnoida kehitysvammaisten taideryhmälle ohjattua yhteisöllisen taideprojektin suunnittelua ja toteutusta. Taideprojekti toteutettiin Ikaalisten kansalaisopiston Iloiset taiteilijat-ryhmän kanssa lukuvuosina 2022 ja 2023. Opinnäytetyön tavoitteena oli myös pohtia ja kehittää erityistä tukea tarvitsevien taiteen harrastajien ohjaajan identiteettiä. Tässä toiminnallisessa taideprojektissa haluttiin soveltaa yhteisöllisyyttä korostavaa ja tukevaa taidetyöskentelyä.

Ohjauksellisena menetelmänä projektille sovellettiin sosiodynaamista ohjausta. Taiteellisen työskentelyn osuus koostui erilaisten taidemenetelmien ja –materiaalien avulla tehdyistä taideteoksista. Näyttelyn ja opinnäytetyön raportin tavoitteena on tuoda näkyväksi erityistä tukea tarvitsevien taiteilijoiden ja taiteen harrastajien osaamista. Opinnäytetyössä tuodaan myös esille erityistaitteen merkityksen taiteen kentässä sekä erityistä tukea tarvitsevien taiteen harrastajien yhdenvertaisuuteen ja esteettömyyteen liittyviä kysymyksiä.

Taideterapeuttisten ja toiminnallisten menetelmien käyttö on noussut esille sosiaali- ja terveystieteiden toimintaympäristössä. Sosionomien koulutusohjelmassa luovien menetelmien käyttö onkin jo eri puolella Suomea huomioitu. Erityisryhmien kanssa työskennellessä tämä on tärkeää, koska taide voi olla avain kommunikointiin ja kuvan tekeminen voi olla keino kertoa omista ajatuksista ja tunteista.

Tämä opinnäytetyö ja sen yhteydessä toteutettu Iloiset taiteilijat-ryhmän taidenäyttely tuo esille erityistä tukea tarvitsevien taiteen harrastajien tarpeet ja mahdollisuudet tulla julkisesti nähdyksi ja kuulluksi. Opinnäytetyössä kuvattu taideprojekti pyrkii myös herättämään keskustelua ja muuttamaan asenteita erityistaidetta kohtaan sekä rohkaisemaan kaikkia taiteesta kiinnostuneita sosiaalialalla työskenteleviä pohtimaan mahdollisuuksia soveltaa taidetta ja luovia menetelmiä työssään. Erityistaitteen tukeminen on arvokasta työtä ja tämän kaltaiselle työskentelylle on oma paikkansa sosiaali- ja terveysalan kentässä.

Taideprojektin aikana tehdyt teokset olivat esillä julkisena näyttelynä Ikaalissa kauppakeskus Kompin näyttelytilassa 6. - 30.11.2023.

Avainsanat: Taidelähtöiset menetelmät, kehitysvammaiset, erityinen tuki, taidenäyttely, osallisuus, ohjaus, taideterapia.

Abstract

Järvensivu, Kirsti: Mystery garden - from idea to exhibition - observations on directing special art
Bachelor's thesis
Degree programme
December 2023
Number of pages: 42, appendices 2

The purpose of the thesis is to observe the planning and implementation of a communal art project directed to an art group for people with intellectual disabilities. The art project was carried out with the Iloiset taiteilijat group of the Ikaalinen civic school in the school years 2022 and 2023. The aim of the thesis was also to reflect on and develop the identity of the instructor of art enthusiasts who need special support. In this functional art project, we wanted to apply art work that emphasizes and supports community

Sociodynamic guidance was applied as a guiding method for the project. The artistic work part consisted of artworks made using different art methods and materials. The goal of the exhibition and the thesis report is to make visible the skills of artists and art enthusiasts who need special support. The thesis also highlights the importance of special art in the field of art, as well as questions related to the equality and accessibility of art enthusiasts who need special support.

The use of art therapeutic and functional methods has emerged in the operating environment of social and health services. The use of creative methods in the social workers' training program has already been taken into account in different parts of Finland. When working with special groups, this is important because art can be the key to communication and making a picture can be a way to tell about one's thoughts and feelings.

This thesis and the art exhibition of the Iloiset taiteilijat group carried out in connection with it bring to the fore the needs and opportunities of art enthusiasts who need special support to be seen and heard in public. The art project described in the thesis also aims to stimulate discussion and change attitudes towards special art, and to encourage all those working in the social sector who are interested in art to consider the possibilities of applying art and creative methods in their work. Supporting special arts is valuable work and work like this has its own place in the field of social and health care.

The works made during the art project were on display as a public exhibition in the exhibition space of the Komppi shopping center in Ikaalinen from 6 to 30 November 2023.

Keywords: Art-based methods, intellectual disabilities, special support, art exhibition, participation, guidance, art therapy.

ALKUSANAT

Monen työn täyteen kuukauden jälkeen voin vihdoin kirjoittaa tämän kiitospuheen. Tämä opinnäytetyö on ollut pitkä prosessi ja myös intensiivinen oppimiskokemus. Siksi haluan kiittää niitä henkilöitä, jotka ovat auttaneet ja tukeneet minua tämän projektin aikana.

Ensimmäisenä haluan kiittää upeaa Iloisten Taitelijoiden ryhmää, jonka kanssa sain tehdä tähän työhön liittyvää taideprojektia sekä Ikaalisten kaupungin kansalaisopistoa ja sen rehtoria ja sivistystoimenjohtajaa Marjo Heikkilää, joka mahdollisti opinnäytetyön tekemisen edellä mainitun ryhmän kanssa. Haluan erityisesti myös mainita kuvanveistäjä, kuvataiteilija Sirpa Ristamäen ja taiteilija Tiina Eskelinin, jotka avustivat taidenäyttelyn kuratoinnissa ja ripustuksessa.

Lisäksi haluan kiittää tutoreitani Päivä-Maria Hautalaa ja Sanna Pikku-Pyhälää heidän lempeästä, mutta tinkimättömästä ohjauksestaan. Teidän kannustavat ja positiiviset sanat autoivat suorittamaan tutkintoni loppuun ja ne sanat kantavat vielä pitkälle tulevaisuuteen.

Haluaisin myös kiittää perhettäni ja ystäviäni kärsivällisyydestä ja loputtomasta kannustamisesta sekä myötätunnosta. Olette olleet mahtava tuki.

Lämmin kiitos kaikille!

Kirsti Järvensivu

Ikaalinen, Marraskuu 30, 2023.

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	7
2 ERITYISTAIDETOIMINNAN OHJAAMINEN	8
2.1 Ohjaaminen ja ohjaamisen etiikka	8
2.2 Kehitysvammaisuus	10
2.3 Yhdenvertainen taide ja oikeus osallisuuteen	11
2.4 Erityinen tuki taiteessa	14
2.5 Yhteisöllisyys	16
2.6 Taide terapeuttisena ja voimaannuttavana työvälineenä	18
3 TYÖSKENTELYN SUUNNITTELU	20
3.1 Toiminnallinen opinnäytetyö	20
3.2 Yhteisöllisen näyttelyprojektin suunnittelu	21
3.3 Kehitysvammaisuuden huomioiminen ohjauksessa	22
3.4 Luovan ilmapiirin luominen	23
3.5 Työskentelyn taiteelliset menetelmät	24
3.5.1 Akryylimaalaus	25
3.5.2 Sekatekniikka	25
3.5.3 Plastinen sommittelu eri materiaaleilla	26
4 OHJAUSPROSESSIN TOTEUTUS	27
4.1 Näyttelyn suunnittelu	27
4.2 Tekniikoiden ja materiaalien valinta	28
4.3 Ryhmän taiteellinen työskentely	28
4.3.1 Akryylimaalaukset	29
4.3.2 Älytaidekokeilu	29
4.3.3 Sekatekniikkatyöt	30
4.3.4 Plastinen sommittelu - kuvanveisto	33
4.4 Näyttelyn kokoaminen ja rakentaminen	37
4.5 Projektin palaute	37
5 POHDINTA	38
5.1 Eettiset lähtökohdat	38
5.2 Opinnäytetyön arviointi	39
LÄHTEET	43
LIITE 1 SOPIMUS TAIDETEOSTEN KÄYTÖSTÄ	46
LIITE 2: NÄYTTELYJULISTE	47

1 JOHDANTO

Opinnäytetyön tavoitteena on havainnoida taidelähtöistä ryhmäohjausprosessia kehitysvammaisten henkilöiden kanssa. Ryhmäohjausprosessissa havainnoidaan pitkään yhdessä taiteen tekemistä harrastaneen ryhmän työskentelyä yhteisöllisen taideprojektin saavuttamiseksi. Lopputuloksena on julkinen taidenäyttely, jonka ryhmä suunnittelee ja toteuttaa ohjaajan avustuksella.

Ryhmä on Ikaalisten kaupungin kansalaisopiston erityistaiteen ryhmä, Iloiset Taiteilijat. Ryhmä on kokoontunut säännöllisesti jo yli kolmekymmentä vuotta ja osa ryhmään osallistujista on ollut mukana edellä mainitun ajan. Ryhmä koostuu lievästi kehitysvammaisista henkilöistä ja tällä hetkellä ryhmässä on viisi taiteilijaa. Opinnäytetyön tekijä on ohjannut tätä ryhmää säännöllisesti viisi vuotta sekä työskennellyt ohjaajana kehitysvammaisten toimintakeskuksessa sekä yhteisöllisen asumisen yksikössä, jossa osa taideryhmän jäsenistä asuu.

Opinnäytetyössä on tavoitteena nostaa myös esille erityistaiteen kulttuurinen merkitys ja erityistä tukea tarvitsevien esteetön mahdollisuus harrastaa. Kulttuurinen osallisuus perustuu yhdenvertaisiin osallistumismahdollisuuksiin ja sitä voidaan tukea muun muassa vapaan sivistystyön opetusryhmissä ja kursseilla. Opinnäytetyön tarkoituksena on tuoda esille erityistaidetoimintaa ja sen kautta taiteen yhdenvertaisuutta.

Tavoitteena on myös tuoda julkisesti esille erityistaiteen tekijöiden teoksia ja herättää keskustelua erityistaiteen harrastajien osallisuuden mahdollisuuksista. Lisäksi tavoitteena on antaa erityistaideryhmien ohjaajille inspiraatioita ja vahvistusta yhteisöllisten taideprojektien luomiseen ja toteuttamiseen.

2 ERITYISTAIDETOIMINNAN OHJAAMINEN

2.1 Ohjaaminen ja ohjaamisen etiikka

Ohjaaminen on toisen henkilön ohjaamista ja tukemista kohti ohjattavan omia tavoitteita. Ohjaamista voi toteuttaa sanallisesti, erilaisin esimerkein ja tarvittaessa fyysisesti ohjattavaa koskettamalla. Ohjaaminen on riippuvainen ohjattavan vastaanottokyvystä ja tavoista ottaa ohjausta vastaan. Tämä vaatii ohjaajalta ammatillisuuden lisäksi sensitiivistä työtettä. (Karjalainen, 2019, s. 96-97).

Ohjauksen tavoitteena on tukea ohjattavan itsetuntemusta niin, että hän pystyy ymmärtämään omat vahvuutensa ja niiden perusteella tekemään itsenäisiä valintoja. Ohjauksen keskiössä on aina ohjattava itse. Ohjattavan oma toimintakykyä ja aktiivisuutta osallistujana tuetaan kaikin tavoin. (Peda.net, n.d)

Hyvä ohjaus on ammatillista, yhdenvertaista, tasa-arvoista ja eettisesti kestävä. Oppilaitosten, myös kansalaisopistojen velvollisuuksiin kuuluu yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon edistäminen. Yhdenvertaiset ja tasa-arvoiset oppimismahdollisuudet tukevat oppijoiden kehittymistä ja mahdollisuutta tuntea itsensä aktiivisiksi kansalaisiksi. Ohjaajan on tiedostettava oman ammattilaisuutensa kehys, johon kuuluvat substanssiosaamisen lisäksi omat arvot, uskomukset ja normit. Lisäksi on huomioitava ja ymmärrettävä yhteiskunnan ja vallitsevan kulttuurin säätelämät normit. Näiden avulla on mahdollisuus antaa eettisesti kestävä ohjausta. (Opetushallitus, 2023)

Edellä mainitut hyvän ohjauksen kriteerien sekä eettisten periaatteiden merkitys on tärkeää nostaa keskusteluun yhteiskunnallisesti eri toimijoiden kanssa. Eettisesti laadukkaissa ohjaustilanteissa kiinnitetään huomiota oppisympäristöön, ilmapiiriin ja asenteisiin. Ohjattavalla on oikeus osallistua ohjaukseen ilman pelkoa kiusaamisesta, häirinnästä, syrjinnästä tai väkivallasta. Erityisen tärkeää on, että epäasialliseen kohteluun puututaan tarvittaessa. (Opetushallitus, 2023)

Mielestäni eettiset pohdinnat ja itsereflektio ovat koko ajan läsnä ohjaajan työssä. Nämä asiat tulevat esiin useasta näkökulmasta, joita ovat muun muassa ohjattava, työyhteisö, verkostot, ympäröivä kulttuuri ja yhteiskunta. Ohjaustyön keskiössä on aina ohjattava, jonka näkökulmasta hyvä mieltä miltä etiikkaa näyttää. Ohjattavalla on oikeus ohjaukseen ja oppimiseen sekä oikeus saada laadukasta ohjausta. Ammatillisessa tavoitteellisessa ohjauksessa on huomioitava, että ohjattavalla on myös oikeus hyvään ammattitaitoon.

Olen käynyt työyhteisössä keskusteltua usein siitä, että ohjattavan on oikeus tulla hyvin kohdatuksi ja kohdelluksi ja hänen ihmisarvoaan ja itsemääräämisoikeuttaan tulee kunnioittaa. Eettiset kysymykset nousevat esille erityisesti silloin, kun puhutaan ohjattavan erityisyydestä, kuten kehitysvammasta tai muusta toimintakykyyn tai toiminnan ohjaukseen liittyvästä haasteesta. Keskustelua ohjauksen eettisistä kysymyksistä voi nousta myös ohjaajien kesken. Tällöin puhutaan ammattietiikasta ja ammattieettisistä erimielisyyksistä.

Ohjaamisen etiikkaa on hyvä tutkia ja pohtia, kuinka paljon ohjaajan toimintaa ohjaa näkyvät arvot ja piiloarvot. Mitä ovat julkisesti esiin tuodut arvot suhteessa ohjattavaan ja hänen toimintaansa ja miten nämä arvot näkyvät käytännössä? Hyvä on tuoda esille myös arvoristiriidat ja mitä niille on mahdollista tehdä. Ohjaamisen etiikka vaatii ohjaajalta myös taitoa reflektoida omaa toimintaansa ja tehdä vahvaa arvopohdintaa. (Kuosmanen, Takkula, 2014).

Itsereflektiossa on mahdollista tutkia omia piiloarvojaan. Niitä voi löytää tutkimalla omia reagointimalleja. Piiloarvot voivat näkyä vuorovaikutustilanteissa erilaisina reaktioina, tunteina ja ajatuksina. Piiloarvot voivat paljastua myös tilassa, tilanteissa ja puheessa. Piiloarvojen maailma voi paljastua jo siinä, miten ohjaaja asettuu tilaan suhteessa ohjattavaan. Mitä tapahtuu kohtaamistilanteessa ja minkälaisia ilmeitä ja eleitä tilanteessa on läsnä? Vuorovaikutuksessa usein puhe on pääroolissa, joten on huomioitava mitä puhutaan ja miten. (Kuosmanen, Takkula, 2014).

Arvoja kannattaa pohtia kokonaisvaltaisesti myös työyhteisössä ja eri verkostoissa tapahtuvissa kohtaamisissa. Kohtaamistilanteille voi esittää samoja kysymyksiä kuin edellä ohjaajan piilo- ja näkyvien arvojen tutkimisessa. Esimerkiksi organisaatioiden arvoista voi löytää julkisesti näkyvät viralliset arvot sekä usein taloudellisilla reunaehdoilla olevat todelliset päämäärät. Organisaation piiloarvoja voi löytää havainnoimalla muun muassa organisaation ajan ja rahan priorisointia, organisaatiokulttuuria, johtamiskulttuuria ja ilmapiiriä. (Kuosmanen, Takkula, 2014).

2.2 Kehitysvammaisuus

Suomessa kehitysvammaisuus määritellään WHO:n ICD-10-tautiluokituksen mukaan seuraavasti:” Se on tila, jossa henkisen toiminnan kehitys on estynyt tai häiriintynyt synnynnäisen tai kehitysiässä saadun sairauden, vian tai vamman vuoksi”. Kehitysvammaisuus vaikuttaa henkilön käytännön elämään. Se voi merkitä kehitysvammalaiselle henkilölle vaikeutta selviytyä vuorovaikutustilanteista ja käytännön arkisista askareista. Kehitysvammaisuus vaikeuttaa uusien asioiden oppimista ja niiden soveltamista käytäntöön. Lisäksi haasteita voi olla kyvyssä huolehtia omista asioistaan ja hallita fyysistä ja sosiaalista ympäristöä. (Duodecim 2021)

Duodecimin julkaisun mukaan kehitysvammaisuus jaetaan neljään eri luokkaan: lievä, keskivaikea, vaikea ja syvä kehitysvammaisuus. Lievästi kehitysvammaiset henkilöt oppivat usein lukemaan ja kirjoittamaan ja voivat opiskella jopa ammatin ja tehdä töitä, mutta saattavat tarvita esimerkiksi raha-asioiden kanssa ohjausta. Keskivaikeasti ja vaikeasti kehitysvammaiset henkilöt tarvitsevat usein vahvempaa ohjausta arjen taidoissa. Vaikeasti kehitysvammaiset henkilöt tarvitsevat apua kaikissa päivittäisissä toimissa. (Duodecim 2021)

Kehitysvammaliitto, joka on kehitys- ja puhevammaisten etuja ajava järjestö, on omilla kotisivuillaan kirjoittanut kehitysvammaisuudesta seuraavasti: ”Kehitysvammaisuuden vaikutus yksilön elämään vaihtelee paljon. Kehitysvamma

voi olla lievä, jolloin henkilö tulee toimeen melko itsenäisesti ja tarvitsee tukea vain joillakin elämänalueilla. Vaikeasti kehitysvammaisen ihminen tarvitsee arjessaan jatkuvaa tukea. Kehitysvammasta huolimatta jokaisella ihmisellä on kuitenkin myös erilaisia vahvuuksia ja kykyjä sekä mahdollisuus kehittyä ja oppia uutta oikeanlaisen tuen avulla”. (Kehitysvammaliitto, n.d.)

Kehitysvammaisuuden johtavia syitä on paljon. Niitä voivat olla perintötekijöistä tai odotusajan ongelmista johtuvat asiat. Kehitysvammaisuuden voi johtaa esimerkiksi sikiön synnytyksen aikainen hapen puute, lapsuusiässä tapahtunut onnettomuus tai sairaus. Myös äidin raskaudenaikainen päihteiden käyttö voi aiheuttaa lapselle jonkinasteista kehitysviivästymää. Tällöin puhutaan niin sanotuista FAS-lapsista. (Kehitysvammaliitto, n.d.)

Kehitysvammaliiton kotisivuilla mainitaan, että Suomessa arvioidaan tällä hetkellä olevan noin 50 000 ihmistä, joilla on kehitysvamma. Koska kehitysvammaisuus on tavattoman moniulotteinen ilmiö, niin kehitysvammaisista ihmisistä vain osalla on kehitysvammadiagnoosi. Näin ollen vain osa kehitysvammaisista käyttää esimerkiksi vammaispalvelulain mukaisia palveluja tai saa Kelan myöntämiä etuuksia kehitysvammaisuutensa perusteella. (Kehitysvammaliitto, n.d.)

2.3 Yhdenvertainen taide ja oikeus osallisuuteen

YK:n Ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen 27. artiklassa mainitaan kulttuuriset perusoikeudet, jonka mukaan jokaisella ihmisellä on oikeus osallistua taiteisiin ja kulttuuriin, kehittää itseään ja yhteisöään niiden avulla sekä mahdollisuus ilmaista itseään vapaasti. (Haveri & Lilja , 2022, s.10)

”Taide kuuluu kaikille” on vakiintunut sanonta ja lähtökohta, johon kaikkien on helppo yhtyä. Omassa taidetyöskentelyssäni ja erityistaiteen ohjaamisessa on herännyt kysymyksiä siitä, että onko taide todellakin tasapuolisesti kaikkien ihmisten ulottuvilla? Mitä tarkoittaa esteettömyys taiteessa ja sen tekemisessä? Onko taiteen ja taidemateriaalien äärelle mahdollista päästä

esteettömästi? Taiteen saavuttaminen tasapuolisesti ja esteettömästi ei tarkoita ainoastaan esteettömiä tiloja tai tilavia kulkuväyliä, se tarkoittaa myös yhteisön arvoja ja asenteita. Ne ovat käytännössä toimintamalleja, jotka estävät vammaisten osallisuutta vahvimmin, kuin mitkään näkyvät esteet. Vammaiselle henkilölle koko taidemaailma voi jäädä kokematta, ellei yhteiskunnan asenteissa tapahdu muutosta ja taidekenttää tehdä avoimemmaksi erilaisille ja erityisille taiteen tekijöille.

Suomessa on kasvava joukko erityistaiteen tekijöitä. Kun puhumme erityistaiteen tekijöistä, puhumme erityistä tukea tarvitsevista henkilöistä, jotka harrastavat, opiskelevat tai jopa tekevät työkseen taidetta. Näiden taidetta tekevien henkilöiden oikeus taiteeseen ja kulttuuriin ei kuitenkaan toteudu yhdenvertaisesti, koska toiminnan tarjonta ja resurssit vaihtelevat maa- ja paikkakunta-kohtaisesti. (Haveri, 2016, s. 13).

Erityistä tukea tarvitsevien taiteen tekijöiden lahjakkuus ja orastava taiteilijuus saattavat jäädä huomiotta tai ilman osaavaa tukea jo varhaisessa vaiheessa. Ja edelleen monet erityistä tukea tarvitsevien taiteen harrastajien mahdollisuus opiskella taidetta tai toimia taiteilijana on lähes mahdotonta. Tämä johtuu tarvittavien tukitoimien ja koulutusmahdollisuuksia puuttumisesta. Lisäksi ammattimaisesti ohjatun ja tuetun taidetoiminnan piiriin pääsy on valitettavan satumanvaraista riippuen siitä, missä henkilö asuu ja miten aktiivisia hänen läheisensä ovat asian suhteen. (Haveri & Lilja, 2022, s.10).

Avaimia yhdenvertaisuuteen taiteessa ovat esteettömyys, saavutettavuus sekä yhdenvertaisuus. Kuten edellä tuli ilmi, niin esteettömyys on paljon muuta kuin fyysiset esteet tai ylipäättään ympäristöön liittyvät esteet. Esteettömyys on erityisesti arvojen ja ajatusmallien muuttumista, jotta kaikilla olisi mahdollisuus yhdenvertaiseen osallistumiseen myös taiteellisessa itseilmaisussa. Erityistaidetoinnassa on luotava ympäristö, jossa tuen tarve huomioidaan ja siihen vastataan. (Haveri, 2016, s. 14).

Saavutettavuus on kaikenlaisen taidetoiminnan sopeuttamista erilaisille ihmisille. Taidetoiminnassa erityistä tukea tarvitseva henkilö voi olla ainoastaan

taiteen kuluttaja, joka käyttää erilaisia taiteen ja kulttuurin palveluja. Taiteentekijän näkökulmasta saavutettavuus tarkoittaa taideteosten viemistä erilaisten yleisöjen ulottuville. Esteettömyys ja saavutettavuus liittyy vahvasti yhdenvertaisuuteen. Yhdenvertaisuus tarkoittaa sitä, että kaikki ihmiset ovat yhtä arvokkaita ja tähän ei saisi vaikuttaa ihmisen erityisyys. Vammaisella on oltava mahdollisuus ilmaista itseään haluamallaan tavalla esimerkiksi taiteella. (Haveri, 2016, s.15).

Osallisuudessa pitää ottaa huomioon henkilön itsemääräämisoikeus. Halu-aako henkilö itse osallistua ja tunteeko osallistuja itsensä osalliseksi. Tämä tarkoittaa, että hän tuntee itsensä merkitykselliseksi ja kokee voivansa tuoda ajatuksiaan ilmi yhteisössä, johon itse kokee kuuluvansa. Tähän tarvitaan yhteisöjä, joissa on mahdollista olla yhdenvertaisena jäsenenä ja tulla kuulluksi ja nähdyksi sekä arvostetuksi. Osallisuuden toteutuminen ryhmässä tai yhteisössä tarkoittaa yhdessä toimimista ja mahdollisuutta vaikuttaa asioihin. Osallisuutta edistämällä voidaan vähentää ihmisten eriarvoisuutta ja estetään myös syrjäytymistä, joka on erityisryhmien kohdalla melko yleistä. (Haveri, 2016, s. 15).

Erityistä tukea tarvitsevien taiteentekijöiden ja taiteilijoiden osallisuuden ydin on paikassa, missä he voivat tehdä taidetta. Se on paikka ja tila, jossa heillä on mahdollisuus osallistua vammastaan huolimatta taidetyöskentelyyn ja saada asianmukaista ohjausta ja tukea. Tärkeää on luoda yhteisö, jossa sen jäsenet tuntevat itsensä arvokkaiksi ja haluavat toimia myös ympäröivässä maailmassa. Näin voidaan mahdollistaa heille edellytykset laajemmalle kulttuuriselle osallisuudelle. (Haveri & Lilja, 2022, s. 9-14).

Taidemarginaalien mahdollisuuksia ja arvostusta sekä taidemaailman arvoja kuvastaa hyvin seuraava toimialakartoitus. Maaseudun Sivistysliitto, Kettuki ry sekä Taiteen edistämiskeskus toteuttivat yhteistyössä ITE-taiteen, outsider-taiteen sekä erityistaidetoiminnan toimialakartoituksen keväällä 2021. Toimialakartoituksen tarkoituksena oli selvittää, kuinka kentän toimijat näkevät toimialan nyt ja kuinka sitä heidän mielestään tulisi kehittää. Pääpaino

toimialakartoituksessa oli ITE-taiteilijoille sekä erityistä tukea tarvitseville taiteilijoille suunnatuissa taiteilijakyselyissä. (Kettuki ry., 2021).

Tärkeimpinä asioina esille tulivat apurahakäytäntöjen yhdenvertaisuuden edistäminen ja taiteen monimuotoisuuden näkyville saaminen. Tällä hetkellä taiteen apurahajärjestelmien käytännöt eivät tue ITE-taiteilijoiden ja erityistä tukea tarvitsevat taiteilijoiden yhdenvertaisuutta taiteen kentällä. Vertaisarviointi jättää itseoppineet tai erityistä tukea tarvitsevat hakijat säännönmukaisesti apurahojen ulkopuolelle. Järjestelmä ei siis tue taidekoulutusta saamattomia taiteentekijöitä. (Kettuki ry., 2021).

Kyselyssä tuli esille myös se, että ITE-taiteilijoilla ja erityistä tukea tarvitsevilla taiteilijoilla tulee olla mahdollisuus päästä esille yhdenvertaisesti muiden taiteilijoiden kanssa. Tavoitteina nähtiin muun muassa yhteistyö taidemuseoiden ja aluevastuumuseoiden kanssa, aktiivinen hakeutuminen teosvälityspalveluihin sekä residenssitoimintaan, jotta voidaan parantaa näkyvyyttä esimerkiksi taidekuraattorien suuntaan. (Kettuki ry., 2021).

2.4 Erityinen tuki taiteessa

Erityinen tuki tarkoittaa henkilön ohjaamista kaikissa tarvittavissa toiminnoissa, oli se sitten arjen askareita tai taiteen tekemistä. Erityinen tuki on elämistä rinnakkain asiakkaan kanssa hänen yksilöllisten tarpeidensa mukaan. Pyrittäessä yhdenvertaisuuteen on huomioitava erilaisia tukitoimia, jotta voidaan taata, että samat mahdollisuudet olisivat kakkien ulottuvilla. Eri tavalla vammaisten henkilöiden kohtaamat osallisuuden esteet ovat erilaisia. Taide maailman toimintaan osallistumiseen ilman tukea voi olla yhteinen haaste, mutta käytännön ratkaisuta vaativat jokaisen yksilöllisen tarpeen kartoitusta ja huomioimista. (Haveri & Lilja, 2022, s. 23).

Vammaisuutta ei voi parantaa. Yhteiskunnan rakenteita ja käytäntöjä voidaan muuttaa, jos halutaan. Vammaisuus ja erityisen tuen tarve eivät tee elämästä huonompaa tai vähempiarvoisempaa. Tärkeää on, että yksilö tuntee olevansa

hyväksytty ja hän saa tarvitsemaansa apua ja tukea. Erityistaidetoiminnasta tekee erityistä yksilöllisen tuen tarve. Puhuttaessa erityistä tukea tarvitsevista taiteen tekijöistä, jokaisella on oma persoonakohtainen ja tilanteesta riippuvainen tuen tarpeensa. Erityisen tuen avulla tuetaan henkilön omia tavoitteita ja pyrkimyksiä huomioiden ja toimintarajoitteet. Erityistaidetoiminnassa tuki voi olla henkistä tai fyysistä. Se voi olla myös käytännönläheistä apua aina taide-materiaalien ja -tarvikkeiden hankkimisesta taidemaailmassa toimimiseen. Tarvittaessa erityinen tuki voi olla tukea koko taiteen tekoprosessin aikana. (Haveri & Lilja, 2022, s.23-24).

Erityistaiteen ohjaamisessa ja tukemisessa on hyvä miettiä, miten voi varmistua siitä, että tehdyt päätökset ovat taiteen tekijän eivätkä ohjaajan. Päätöksen tekeminen voi tarkoittaa teoksen aiheen tai värien valintaa. Kokeneet tekijät selviytyvät usein hyvinkin itsenäisesti tutulla tekniikalla ja tutuilla taidevälineillä. Apua yleensä tarvitaan työskentelyn alkuun pääsemisessä ja sen lopettamisessa. Koska taiteen tekeminen on täynnä valintoja, on ohjaajan apu erityistä tukea tarvitsevalle taiteilijallekin tarpeen. Tämä haastaa taideammattilaista ohjaajana, jotta taidekysymyksissä ohjattavan omat henkilökohtaiset tavoitteet ja ajatukset tulevat näkyville. Ohjaajan tehtävänä on olla mahdollistajana. (Haveri & Lilja, 2022, s. 90).

Kun puhutaan erityisestä tuesta taiteessa, puhutaan myös erityistaidetoiminnasta. Se on taidetoiminnan ala, jota ei olisi ilman erityistä tukea. Erityistaide-toiminnan alaan kuuluu kehitysvammaisten, autismin kirjon henkilöiden sekä laaja-alaisia oppimisen ongelmia omaavien henkilöiden tuettu taidetyöskentely. Erityistä tukea tarvitseva henkilö voi tarvita tukea esimerkiksi toiminnan-ohjauksessa ilmenevien haasteiden vuoksi eli henkilön ei tarvitse olla vammai-nen tai neuropsykiatrisista ongelmista kärsivä. Itse taide tai taiteilijat eivät usein kaipaa erityisen leimaa. Jos mahdollista, onkin parempi puhua vain erityistaidetoiminnasta tai tuetusta taiteen tekemisestä, ja jättää teokset ja taitei-lijat ilman etuliitettä. (Kettuki ry., 2021).

2.5 Yhteisöllisyys

Mielestäni yhteisöllisyyttä on kaikkialla. Yhteenkuuluvuus toisten ihmisten kanssa on tärkeää jokaiselle. Yhteisöllisyys kiinnittää ihmisiä yhteen. Ryhmässä oleminen muovaa ihmisten identiteettiä ja vaikuttaa yksilöiden väliseen vuorovaikutukseen. Yksilöiden ja eri ryhmien välistä vuorovaikutusta ja yhteisöllisyyden kokemista tulisi lisätä ja vahvistaa erityisesti monikulttuurisissa yhteisöissä.

Eri yhteisöissä olisi hyvä jakaa objektiivista tietoa eri kulttuureista, koska puutteellinen tai jopa väärä tieto synnyttää vahvojakin ennakkoluuloja. Kaikkien kulttuurien arvostusta ja syrjimättömyyden periaatetta olisi syytä korostaa. Asennekasvatus on tärkeää, vaikka se ei aina riitä, koska asenteiden taustalla olevat tunteet voivat olla hyvinkin vahvoja. (Opetushallitus n.d.)

Yhteisöllisyyden syntymistä voidaan edesauttaa eri ryhmien välisellä myönteisellä yhteistoiminnalla. Tämä tarkoittaa sitä, että erilaisten ryhmien kanssa pitäisi työskennellä riittävän pitkään ja tavoitteellisesti. Yksilöiden samanarvoisuutta tulisi korostaa ja mahdolliset kilpailuasetelmat poistaa. (Opetushallitus n.d.)

Luovat menetelmät ovat hyödyllisiä menetelmiä, joilla voidaan yksinäisyyden ja syrjäytymisen lisäksi vähentää sekä yksilöiden että eri ryhmien kielteisiä asenteita toisiaan kohtaan. Näin voidaan parhaimmillaan synnyttää aitoa yhteisöllisyyttä ja vuorovaikutusta. (Opetushallitus n.d.)

Marianna Peltosen 2023 tekemässä opinnäytetyössä ”Taiteen hyvinvointivaikutukset ja merkitykset erityistaidetoimintaan osallistuville taiteilijoille” hän oli haastatellut erityistaidetoiminnan osallistujia ja haastattelussa oli korostunut sosiaalisuus ja ystävien tapaaminen tärkeinä asioina. Siitä huolimatta, että muut ihmiset saattavat jännittää ja luoda epävarmuutta, niin koettiin, että taidetunneilla on mukavaa ja taidetta on kiva tehdä yhdessä. Taiteen kautta oli tutustuttu myös uusiin ihmisiin ja joillekin ystävyysuhteet olivat yksi hyvä syy

käydä taidetunneilla. Tärkeänä koettiin myös se, että tuttujen ja ystävien kanssa sai jutella ja vaihtaa kuulumisia. (Peltonen, M. 2023, s.36).

Haastatteluissa korostui myös se että, ryhmässä tekeminen koettiin mukavaksi ja tärkeäksi, vaikka toiset kertoivatkin tekevänsä taidetta mieluummin yksin kuin ryhmässä. Kokemukset yhdessä olosta olivat vahvoja, koska nähtiin toisen ryhmäläisen taiteen tekeminen oppimismahdollisuudeksi ja koettiin myös ohjaajan tuki ja neuvot tarpeellisiksi. Lisäksi rento ja turvallinen yhdessäolo leimasi ryhmää. (Peltonen, M. 2023, s.36).

Yksi ihmisiä yhteen tuova ja yhteisöllisyyttä luova organisaatio on kansalaisopistot. Vuonna 2017 Helsingissä järjestetyissä Kuntamarkkinoilla oli kuntien luottamushenkilöille ja työntekijöille suunnattu tilaisuus, jossa käytiin vilkasta keskustelua kansalaisopiston merkityksestä kunnalle ja kuntalaisille. Tilaisuudessa pohdittiin kansalaisopiston tärkeintä roolia tulevaisuuden kunnissa.

Tärkeimmäksi rooliksi nousi yhteisöllisyyden näkökulmasta katsottuna kansalaisopiston rooli olla hyvinvoinnin lähteenä ja ennaltaehkäisevän työn tekijänä sosiaali- ja terveydenhuollon kumppanina. Tutkimuksissa on selvinnyt, että kansalaisopistossa opiskelevat kokevat olevansa tyytyväisempiä elämäänsä ja kansalaisopiston koettiin olevan myös tärkeä sosiaalisuuden ylläpitäjä monelle eläkeläiselle ja työttömälle. (Kansalaisopistojen liitto, 2014).

Toisena vahvuutena on kansalaisopiston helppo lähestyttävyyys. Kansalaisopistojen toiminta sopii kaikenikäisille heidän koulutustaustastaan huolimatta. Tästä johtuen kansalaisopistot nähdään osaamisen ja sivistyksen kehittäjänä ja sen tuottamat hyödyt ovat erityisen hyvät alhaisen pohjakoulutuksen saaneiden kuntalaisten ja erityisryhmien kohdalla. (Kansalaisopistojen liitto, 2014).

Kolmantena vahvuutena oli osallisuus. Osallisuus nähtiin vaikuttavan ihmisten hyvinvointiin, kun heillä on mielekkäitä sosiaalisia kohtaamisia. Osallisuus aktivoi ja sitouttaa myös toimimaan lähialueen ja muiden kanssaihmiesten hyväksi. Kansalaisopisto on parhaimmillaan kuin kaikkien kuntalaisten olohuone,

jonne on helppo tulla. Se tarjoaa matalan kynnyksen mahdollisuuksia erilaisten ihmisten tapaamiseen ja tämä on myös mahdollisuus ennakkoluulojen poistumiseen erilaisten ihmisryhmien välillä. Tästä syystä kansalaisopisto on hyvä alusta erityistä tukea tarvitseville henkilöille, niin vammaisille kuin maahanmuuttajille. (Kansalaisopistojen liitto, 2014)

2.6 Taide terapeuttisena ja voimaannuttavana työvälineenä

Taiteella ja kulttuurilla on itseisarvo. Kulttuurin ja taiteen hyvinvointia lisäävät vaikutukset ovat tutkitusti kiistämättömiä faktoja. Kun ihminen saa ilmaista itseään siitä seuraa automaattisesti vaikutuksia. Kuten aikaisemmin on jo mainittu, niin taidetoiminnalla on iso vaikutus yhteisöjen muodostumiseen ja mielenterveyteen. Taiteella voidaan tuoda näkyväksi isoja maailmanlaajuisia asioita ja sillä voidaan tutkia menneisyyttä ja käsitellä traumoja. Taiteella voidaan muuttaa maailmaa aina yksilön henkilökohtaisesta elämästä koko maailmankäsitteleväksi. (Kleimola, 2023).

Taidetyöskentely on loistava työmenetelmä lähes kaikkien asiakasryhmien kanssa ja se soveltuu hyvin käytettäväksi sekä yksilötyöskentelyyn että ryhmien kanssa. Luovat ja toiminnalliset menetelmät, joihin taiteen tekeminenkin kuuluu, mahdollistavat asiakkaille monenlaista ilmaisua. Se voi luoda uusia käyttäytymismalleja ja voi tukea aistitoiminnan, havainnoinnin ja kognitiivisen toiminnan kehitystä. Taiteen tekeminen ryhmässä edistää ryhmäytymistä, osallisuutta sekä mahdollisuutta vaikuttaa omassa yhteisössään. Taidetoiminnassa on ohjaajalla mahdollista havainnoida asiakkaan ilmeitä, eleitä ja olemusta sekä vahvistaa luottamusta ja auttaa asiakasta ilmaisemaan tunteita ja kokemuksiaan. (Kari ym., 2020, s. 322)

Luovassa toiminnassa mielikuvitus ja sen hyödyntäminen on ollut hyvin tärkeää taiteelliselle ilmaisulle ja sen terapeuttisille vaikutuksille. Mielikuvituksen ja luovuuden avulla ihmiselle avautuu mahdollisuus omaan kuvalliseen ilmaisuun ja tarvittaessa oman elämäntilanteensa uudelleen arvioitiin. Mielikuvituksen kautta avautuva maailma on sellainen, jota voidaan hyödyntää monin

tavoin. Sen avulla voidaan luoda positiivisia mielikuvia, jotka mahdollistavat asioiden uudelleenmäärittelyä myönteisempään suuntaan. Samalla voidaan vaikuttaa positiivisesti sosiaalisiin vuorovaikutussuhteisiin. (Salmela & Ala-Keskinen, 2020, s. 9)

Luomisen ilo on arvokas tunne ja taiteen tekeminen jo itsessään on arvokasta. Se lisää itseilmaisun rohkeutta ja kehittää tekijänsä taitoja. Taiteen tekemisestä saatu hyvä olo ja julkisen hyväksynnän tunne ovat kehitysvammaiselle erittäin merkittäviä asioita. Itsearvostuksen tunne on väylä kehitysvammaisen tasa-arvoistumiseen taiteen kentällä. (Itkonen, 2008).

Taidetyöskentelyssä on monia tasoja. Taidetyöskentelyssä tarvitaan liikettä ja motorisia taitoja, joten liike on aina enemmän tai vähemmän läsnä kuvallisessa työskentelyssä. Taiteen tekemisessä syntyvä liike ja rytmi voivat itsessään olla rentouttavia ja hoitavia. Taiteeseen liittyvät myös aistit, jonka kautta ilmaisu ja vuorovaikutus tapahtuu. Näköaistimuksen lisäksi eri materiaalien kautta saadut tuntoaistimukset voivat mahdollistaa kontaktin omiin tunteisiinsa. (Rankanen ym., 2010, s.66, 68).

Suomessa taiteen edistämiskeskus Taie on erilaisten hankkeiden avulla tuonut taidetta selkokielemmin lähemmäs koko yhteiskuntaa. Näissä hankkeissa on ollut tavoitteena tuoda taide ja kulttuuri osaksi jokapäiväistä elämää. Tästä syystä on taiteen soveltava käyttö lisääntynyt viime vuosina. Puhutaan osallistavasta taiteesta, taide-toimintalähtöisistä menetelmistä, voimaannuttavasta taidetoiminnasta ja erilaisista taideinterventioista. Tutkimusten mukaan taidelähtöisistä menetelmistä on asiakkaille monenlaista hyötyä. Huomioitavaa on, että myös vammaiset henkilöt ovat taidoiltaan erilaisia ja heistä löytyy myös taiteellisesti lahjakkaita. (Kari ym., 2020, s. 323)

3 TYÖSKENTELYN SUUNNITTELU

3.1 Toiminnallinen opinnäytetyö

Tämä opinnäytetyö on toiminnallinen työ, joka kuvaa kehitysvammaisten kuvataideryhmän näyttelyprojektin etenemistä suunnittelusta aina lopputuotokseen saakka. Opinnäytetyön kokonaisuuden muodostaa kaksi osuutta, jotka ovat opinnäytetyön teoreettinen viitekehys ja toiminnallinen osuus pohdintoineen. Toiminnallisuus linkittyy teoreettiseen tietoon. Opinnäytetyö sisältää työskentelyyn ja työskentelyn taustaan linkittyvät teoreettiset perusteet, toiminnallisen työskentelyn suunnitelman, arvioinnin ja pohdinnan projektin toteutumisesta sekä ohjauksen ammatillisesta kasvusta prosessin aikana. (Vilkka, 2023).

Tämän opinnäytetyön ensisijaisena tavoitteena on havainnoida yhteisöllisen taideprojektin syntyä ja sen lisäksi syventää omaa taidelähtöisen ohjauksen ymmärrystä ja osaamista. Opinnäytetyön toiminnallisena osuutena on vakiintuneen kehitysvammaisten kuvataideryhmän taidetunteihin liittyvä ohjausprosessi ja taiteellinen yhteisprojekti. Ryhmäohjauksen valitsin ensisijaisesti sen vuoksi, että halusin havainnoida tutun ryhmän toimintaa sekä omaa ohjaajidentiteettiäni erityisryhmän ohjaukseen liittyen.

Vaikka ryhmä on tuttu ja pitkään yhdessä ollut, on projektityöskentelyn tavoitteena pyrkiä antamaan ryhmälle uudenlaisia onnistumisen ja merkityksellisyyden kokemuksia. Yhdessä suunnitelmalla pyritään työskentelystä tekemään innostava ja mielekäs. Itsensä toteuttamista ja yhteisöllisyyttä vahvistetaan myös suunnittelemalla näyttelyn nimi ja teosten esittelyyn liittyvät yksityiskohdat yhdessä ryhmän kanssa.

Näyttelyn järjestämisellä haluan haastaa itseäni kehittämään lisää omia ohjaajan taitoja erityisryhmän kanssa ja myös erityistaiteen alalla. Erityistaidetta ja sen ohjaaminen herättää usein pohtimaan oman persoonan ja ammatti-identiteetin suhdetta. Toimintaa suunnitellessa ajattelin ohjaamistani

sosiodynaamisesta näkökulmasta, jossa ohjaus nähdään aitona kahden ihmisen kohtaamisena, jossa keskustelulla on keskeinen rooli. Tätä kautta jokaisen ryhmään kuuluvan on mahdollisuus yksilölliseen kohtaamiseen ja sitä kautta liittyä ryhmän yhteisölliseen toimintaan.

3.2 Yhteisöllisen näyttelyprojektin suunnittelu

Ikaalisten kansalaisopiston perinteenä on ollut järjestää kansalaisopiston taideryhmien näyttelyitä sekä syyslukukauden että kevätlukukauden päätteeksi. Ohjaaja kertoo, että Iloisten Taiteilijoiden ryhmän näyttely on suunniteltu pidettäväksi syyslukukauden 2023 lopulla. Ohjaaja kertoo myös, että näyttelyn valmistelu ja näyttelyn toteutus liittyy hänen opinnäytetyöhönsä, jonka tavoitteena on havainnoida näyttelyn valmistumisen prosessia.

Aloitetaan näyttelyprojektin suunnittelu yhdessä ryhmän taiteilijoiden kanssa. Keskustelua käydään viikoittain ryhmän kokoontuessa taiteilemaan. Näyttelyn teemaa ideoidaan taidekirjoja ja erilaisia lehtiä selailemalla. Ohjaaja esittelee myös erilaisia näyttelyiden nimiä ja teemoja internetistä. Lisäksi käytetään inspiraatiokuvia ja kortteja virittämään keskustelua ja ideointia. Keskusteluja käydään myös taidetuntien välillä kahvitauolla, jolloin ilmapiiri on rentoa ja saa keskittyä keskusteluun. Ideoinnista tehdään miellekartta, josta kukin taiteilija saa valita aiheita omiin teoksiinsa

Taideprojektin aikana ohjaaja tekee muistiinpanoja ja ottaa kuvia taiteilijoiden työskentelystä. Teosten tekemisen yhteydessä käydään myös keskustelua esimerkiksi käytössä olevasta tekniikasta ja miten eri tekniikat sopivat eri taiteilijoille. Taiteilijoilta pyydetään kirjallinen lupa (LIITE 1) käyttää valmiiden teosten kuvia ja projektin havainnointiin liittyviä kuvia opinnäytetyön materiaalina. Projektin aikana otettuja videoita ja kuvia laitetaan esille ryhmän omalle Facebook-sivulle ja seurataan kommentointia. (Iloiset Taiteilijat, 2023).

Lopuksi erityistaideryhmän näyttelyprojekti tuodaan Ikaalisiin kauppakeskus Kompin näyttelytilaan julkisesti kaikille nähtäville. Kauppakeskuksessa

vierailee päivittäin satoja ihmisiä ja näyttelytila mahdollistaa osallistumaan näyttelyyn matalalla kynnyksellä kauppaostosten lomassa. Näyttelytilaan mahtuu hyvin myös ryhmiä, joita aktivoidaan sosiaalisen mediassa tapahtuvalla markkinoinnilla sekä tiedottamalla eri sidosryhmille, kuten kouluille ja taidedyhdistyksille. Näyttelyllä on avajaiset, johon kutsutaan juhlapuhuja ja avajaisista tiedotetaan paikalliselle lehdistölle.

Näyttelyllä halutaan rohkaista erityisryhmien taiteilijoita tuomaan teoksiaan esille ja samalla rohkaista myös ihmisiä tutustumaan kehitysvammaisiin henkilöihin ja nähdä heidän osaamiseensa. Lisäksi tuodaan esille taidetyöskentelyn mahdollisuuksia osallistaa erityistä tukea tarvitsevia henkilöitä sekä korostaa yhteisöllisyyden merkityksellisyyttä taideprojektin avulla.

3.3 Kehitysvammaisuuden huomioiminen ohjauksessa

Tämän ohjausprosessin ohjattavana on lievästi kehitysvammaisten taide-ryhmä. Kehitysvammaisten ohjauksessa on tärkeää huomioida ohjattavien toimintakyvyn ja kehityksen taso. Toimintakykyä ja henkilöiden toiminnanohjausta on syytä huomioida ensin yksilöllisesti. Tämän jälkeen on helpompaa vaikuttaa ryhmän ohjaukseen ja ottaa jokaisen osaaminen ja tarpeet huomioon. Tärkeää on antaa kehitysvammaisen henkilön tehdä itse, jolloin osallistuminen ja osallisuus on todellista.

Tähän opinnäytetyöhön liittyvässä ohjauksellisessa prosessissa kehitysvammaisuus huomioitiin toimintakyvyn lisäksi myös ryhmän jäsenten yksilölliset mielenkiinnon kohteet. Suunnittelussa keskityttiin pääosin aikatauluihin, toiminnan rytmiin ja yhteisen projektin sisältöihin. Taidetyöskentely voi olla kuormittavaa, joten ajankäytön hallinta ja selkeä sekä johdonmukainen ohjaus luo turvallisuuden tunnetta ja selkeyttä toimintaa.

Erityisryhmän ohjauksessa on huomioitava, että työskentelytila on ryhmälle soveltuva. Tilassa on oltava hyvä valaistus ja riittävästi tilaa huomioiden myös mahdolliset apuvälineet. Ergonomia, välineiden toimivuus sekä laadukkaat

taidevälineet ovat taidetoiminnan keskiössä myös kehitysvammaisten taide-työskentelyssä. Ohjaajan on oltava aidosti läsnä ja annettava jokaiselle taiteilijalle mahdollisuus ilmaista tunteitaan ja tarpeitaan.

(Kari ym., 2020, s. 324)

3.4 Luovan ilmapiirin luominen

Luomisen ilo on arvokas tunne. Itse tehtyjen kuvien äärellä voi olla tyytyväinen tekemäänsä työhön. Turvalliseen taidelähtöiseen työskentelyyn kuuluu oleellisenä osana emotionaalisen ilmapiirin huomioiminen. Emotionaalisen ilmapiirin merkitys erityisesti kehitysvammaisen ohjauksessa tulee huomioida. Ilmapiirin muodostuminen on laaja kokonaisuus. Kuitenkin on olemassa myönteisen ilmapiirin kannalta merkittäviä asioita, joihin voidaan kiinnittää huomiota. Tärkeänä lähtökohtana on se, että ohjattava kokee olevansa tervetullut. Tasa-arvoisuus, luottamus, ilo, rehellisyys ja huumori ovat asioita, jotka vaikuttavat myönteisesti ilmapiiriin (Sipilä 2001, s. 229- 230).

Emotionaalisen ilmapiirin muodostaminen tämän taideprojektin yhteydessä on varmasti helppoa, koska ryhmä on työskennellyt yhdessä vuosia ja taiteilijat tuntevat toisensa. Projektiin liittyvää työskentelyä varten panostetaan ilmapiirin muodostamiseen lisää, jotta saadaan luotua inspiroiva ja turvallinen tila kaikille ryhmän jäsenille. Taideryhmän taidetuntien työskentelyn struktuuri on muotoutunut vuosien varrella melko vakiintuneeksi. Tuntien alussa tervehditään kaikki omalla nimellä mainiten ja kysytään menneen viikon kuulumiset. Lisäksi käydään hetki keskustelua esimerkiksi valitsevasta säästä tai ajankohtaisista asioista, mitä on uutisista kuultu tai lehdistä luettu. Myös ohjaaja kertoo tapahtumia omasta päivästä. Alkukeskustelu lisää yhteenkuuluvuutta ja asioiden jakamista, lisäksi siinä huomioidaan jokainen ryhmän jäsen omana itsenään. Nähdäksi ja kuulluksi tuleminen on meille jokaiselle tärkeää.

Lähtökohtana yhteiseen, luovaan työskentelyyn on positiivinen ja kannustava asenne. Positiivisen ilmapiirin muodostamista ja huomioiduksi tulemisen kokemista voidaan lisätä myös pienillä yllätyksillä ja muutoksilla struktuuriin.

Perinteisten taidetuntien lomaan sijoitetaan kahvitauko, jossa poistutaan toiseen tilaan juomaan kahvit ja nauttimaan jotain herkullista syötävää. Kahvin juonnin lomassa keskustellaan ohjaajan innoittamana omasta taidetyöskentelystä ja ideoidaan uusia teoksia. Valmiiksi katetun kahvipöydän tavoitteena on osoittaa arvostusta taiteilijoita kohtaan ja antaa heille rentouttava tauko taide-työskentelyn lomaan.

Yllätyksillä ja taidetyöskentelyn tauottamisella luodaan kokemus siitä, että ohjattavat tuntevat itsensä tärkeäksi. Tärkeää hyvän ilmapiirin muodostumisen kannalta on ystävällisyys, huumori sekä innostava ja kannustava puhe. Ohjauksessa ilmapiirin kannalta on hyvä huomioida taidetuntien aikatauluttaminen ja aikataulun kertominen ryhmälle etukäteen. Tässä voidaan käyttää ilmoitustaululle valmiiksi kirjoitettua aikataulua ja tarvittaessa käyttää myös ohjauskuvia, jotta aikataulu on helpompi hahmottaa. Hyvällä työskentelyn organisoinnilla on merkitystä emotionaalisen ilmapiirin luomiseen ja positiiviseen taidekokemukseen.

3.5 Työskentelyn taiteelliset menetelmät

Iloiset Taiteilijat- ryhmälle tyypillisin taiteen tekemisen väline on ollut akryyli-maalaukset. Värikkäitä maalauksia on tehty erilaisille pinnoille ja erityisesti isot kangaspohjat ovat olleet tämän ryhmän tavaramerkki jo kolmenkymmenen vuoden ajan. Tästä syystä näyttelyprojektiin luonnollisesti valitaan tällä menetelmällä tehtyjä teoksia.

Koska näyttelyn teema antaa tilaa mielikuvitukselle ja luovuudelle, niin päädyttiin valitsemaan perinteisen kaksiulotteisen ilmaisun lisäksi myös kolmiulotteista työskentelyä. Tavoitteena on monipuolisten teosten tekeminen ja näyttelyn teeman käsittely eri tavoin. Teosten muotojen lisäksi ovat värit tärkeässä roolissa.

3.5.1 Akryylimaalaus

Akryylimaalauksessa käytetään akryylimaaleja, joiden merkittävämpiä etuja ovat kestävyys ja joustavuus ja lisäksi värit kuivuvat nopeasti, jolloin uusia kerroksia voi tehdä useita melko pian. Lisäksi akryylimaaleilla maalatut teokset kestävät hyvin aikaa, koska värit eivät kellastu eivätkä säröile. (Gair, 1999, s. 148)

Akryylivärit ovat monikäyttöisiä, ja ne tarttuvat hyvin erilaisiin pintoihin. Akryylimaalauksessa voidaan käyttää maalaus pohjina tavallisesti kiilapuulle pingotettuja kangaspohjia, erilaisia puulevyjä, paksuja pahveja tai akryylimaalaukseen tarkoitettuja papereita sekä pohjustettuja papereita. Apuaineena eli ohenteena akryylivärien kanssa toimii hyvin pelkkä vesi. Tästä syystä ne ovat myös miellyttäviä käyttää, koska työskentelyvälineiden ja maalaustyössä käytettävien pintojen puhdistus on helppoa.

Akryylimaalauksessa työvälineenä käytetään perinteisesti jäykkiä siveltimiä, sillä maalit ovat paksuja ja paksuilla siveltimillä voidaan tuoda väriä helpommin maalaus pohjalle. Kun on kyseessä kehitysvammaisten ryhmä, on selvää, että osalla on kognitiivisia ja motorisia haasteita. Tällöin perinteisten siveltimien lisäksi on oltava mahdollisuus käyttää erilaisia välineitä, joilla taiteilija saa väriä vietyä ja levitettyä maalaus pohjalle.

Tämän ryhmän akryylimaalausteoksissa on tarkoitus käyttää erilaisia tekniikoita ja erilaisia välineitä. Näistä mainittakoon erilaiset lasta, ruokailuvälineet, sienet, puikot, harjat ja suihkepullot. Tärkeintä on se, että kukin taiteilija saa omaan käteensä ja tekemiseensä sopivat työvälineet. Välineitä voidaan valita myös tietyn struktuurin saavuttamiseksi teoksissa. Tässä on vain luovuus rajana ja kokeilu mahdollistajana.

3.5.2 Sekatekniikka

Sekatekniikka on nimitys teoksille, joissa on yhdistely eri maalaus- ja piirustus tekniikoita. Erilaisten tekniikoiden lisäksi, teoksiin voidaan yhdistellä

esimerkiksi paperia, valokuvia, painokuvia. Käytettävät materiaalit voivat yksikertaisia kierrätysmateriaaleja kuten sanomalehtiä, pahvia, lankaa, kartonkia ja kangasta. Epätavallisempia materiaaleja voivat olla metallit, vahat, kivet, kuivatut kasvit ja elintarvikkeet.

Hyvin tyypillistä on, että kollaasi- ja sekatekniikkaa yhdistellään. Molempien luonteeseen kuuluu usein abstraktin ja esittävän ilmaisun yhdistäminen. Kollaasiin voidaan teoksen pohjalle tehdä erilaisista papereista taustaa ja sen päälle voidaan maalata tai painaa erilaista kuvaa tai kuvia. Teosta voi rakentaa lisäämällä melkein mitä tahansa elementtejä. Teosten pohjina voidaan käyttää perinteisen kangaspohjan lisäksi erilaisia tasoja esimerkiksi puusta tai muovista valmistettuja laattoja. (Wright 1996, s. 6).

Sekatekniikan toteuttaminen kehitysvammaisten taideryhmässä vaatii ohjaajalta ennakkovalmisteluja ja mahdollisuutta etsiä ja säilyttää erilaisia kierrätysmateriaaleja. Materiaaleja olisi hyvä olla runsaasti ja ne pitää olla helposti saatavilla sekä mahdollisesti jo valmiiksi käsiteltyjä kuten leikattuja tai revittyjä. Käytettävien materiaalien valmiusaste riippuu tekijöiden haasteista käyttää esimerkiksi saksia tai teräviä veitsiä. Tässä projektissa käytetään taidetilassa jo valmiina olevia materiaaleja ja tarvittaessa haetaan lähiluonnosta lisää. Ajatuksena on, että taiteilijat saavat vapaaehtoisesti käyttää teoksissaan sekatekniikkaa. He saavat itse pohtia taiteellista toteutusta ja miettiä lisäävätkö jotain elementtejä maalaukseensa.

3.5.3 Plastinen sommittelu eri materiaaleilla

Nykyaikaisesta kuvanveistosta käytetään nimitystä plastinen sommittelu, joka on kolmiulotteista taiteellista ilmaisua. Se on myös kolmiulotteista rakentamista ja tilan hahmottamista. Veistostyypeistä yleisimpiä ovat vapaasti tilaan sijoitettu veistos ja reliefi. Myös installaatio, monumentti, torso ja mobile luetaan veistoksiin. Veistoksiin käytettäviä materiaaleja on nykyään paljon. Perinteisiä ovat savi, kivi, puu ja metalli, mutta nykytaiteilijat käyttävät luovasti muun muassa romua, luonnon elementtejä ja valoa. (Wiberg 1980)

Plastinen sommittelu on mielenkiintoinen tekniikka ottaa mukaan näyttelyn suunnitteluun. Veistoksissa käytettävissä materiaaleissa on huomioitava käytettävissä olevan tilan soveltuvuus, materiaalin turvallisuus ja taiteilijoiden mahdollisuudet käsitellä käytettäviä materiaaleja. Tässä on hyvä muistaa tekijöiden astiherkkyydet ja kongnitiivisiin taitoihin liittyvät haasteet. (Mamia 2010).

Näyttelyn teemaan, mysteeripuutarha, soveltuvat hyvin kolmiulotteiset teokset. Taidetilassa on mahdollisuus tehdä pienimuotoisia veistoksia sekä mahdollisuus polttaa savitöitä. Kuvanveistäjä Sirpa Ristamäki on luvannut olla mukana kolmiulotteisten teosten teknisen toteutuksen asiantuntijana sekä ohjaajana. Myös näyttelytila huomioidaan teoksia suunniteltaessa.

4 OHJAUSPROSESSIN TOTEUTUS

4.1 Näyttelyn suunnittelu

Tähän opinnäytetyöhön liittyvän yhteisöllisen näyttelyn suunnittelu aloitettiin Iloisten Taiteilijoiden ryhmän kevätlukukaudella 2022. Ryhmä on aikaisemmin maalannut teoksia teemalla ”Minun puutarhani -My Garden”. Tästä teemasta oli luonnollista lähteä suunnittelemaan uutta kokonaisuutta, joka hieman metaforisesti nimettiin mysteeripuutarhaksi. Näyttelyn nimeämistä ennen kävimme ryhmän kanssa keskustelua erilaisuudesta ja miten ihmiset saattavat vältellä erilaisuutta. Normaalista poikkeava erilaisuus aiheuttaa usein ennakkoluuloja ja jopa pelkoa.

Aluksi mietimme, että mitä oikeassa puutarhassa voi olla? Mitä elementtejä? Minkälaisia kasveja ja minkälaisia eläimiä? Mitä tarkoittaa mysteeri? Mysteerisana koettiin vaikeaksi ymmärtää, joten ohjaaja luki suomisanakirjasta mitä mysteeri tarkoittaa. Mysteerisanan synonyymeiksi löytyivät sanat arvoitus, salaisuus ja tuntematon asia. Ryhmässä helpointa oli miettiä, mitä puutarhassa

voisi olla. Kasvien ja eläinten nimet olivat helppoja. Myös omia mielikuvia ja toiveita puutarhasta löytyi hyvin. Nämä kirjoitettiin muistiin isolle paperille taidetilan seinälle. Projektin aikana jokainen taiteilija sai tästä listasta valita aiheet, joista halusi teoksia tehdä.

Näyttelyn teeman pohdintaa jatkettiin värien kautta, koska värit ovat ryhmän taiteilijoille erityisen tärkeitä ja selkeä asia hahmottaa. Keskusteltiin minkä värisiä eri eläimet ja kasvit ovat. Haastavinta ehkä oli se, että miten valita teokseen normaalista luonnosta poikkeavia värejä. Tässä tarvittiin ohjaajan tukea ja ehdotuksia, kuten voisiko orava olla sininen tai voisiko kettu olla vihreä? Tätä keskustelua ja ideointia käytiin jokaisen taitelijan ja jokaisen teoksen äärellä.

4.2 Tekniikoiden ja materiaalien valinta

Osa Iloisten Taiteilijoiden ryhmästä on taiteillut jo yli kolmekymmentä vuotta ja heille on kehittynyt oma, vahva ilmaisutyyli ja oma tapa tehdä taidetta. Suurin osa ryhmästä on mieltynyt maalaamaan akryyliväreillä hyvin perinteisin menetelmin. Tästä syystä kävimme näyttelyn suunnittelun alussa keskustelua siitä, että kokeillaan erilaisia tekniikoita ja materiaaleja. Ajatuksena oli lähinnä se, että lopputuloksella ei ole niin suurta merkitystä, kuin itse teoksen tekemiseen liittyvällä prosessilla.

4.3 Ryhmän taiteellinen työskentely

Ryhmän taiteellinen työskentely tapahtui Ikaalisten kansalaisopiston lukuvuosien 2022 ja 2023 aikana. Ryhmä kokoontui kerran viikossa maanantai- iltaisin puolentoista tunnin ajan. Kansalaisopiston lukuvuosi noudattaa koulun lukuvuoden aikataulua. Kokoontumispaikkana oli ryhmän ohjaajan työtila Ateljee Kollaasi, joka on esteetön ja tilava paikka työskentelyyn. Ateljeessa työskentelee myös kuvanveistäjä ja kuvataiteilija Sirpa Ristamäki, joten erilaisten tekniikoiden ja työvälineiden käyttö monipuolisesti on mahdollista.

Eri tekniikoilla tehtävät työ rytmitettiin eri kokoontumiskerroille. Teosten tekemiseen pyrittiin käyttämään useampia tunteja, jotta niihin saatiin kerroksellisuutta. Teoksiin tehtiin luonnoksia ja teosten äärelle saatettiin palata useita kertoja ja tehdä niihin muutoksia. Omia teoksia opeteltiin katsomaan myös kauempaa ja eri tilassa ja valaistuksessa.

4.3.1 Akryylimaalaukset

Kaikki ryhmässä olevat tekivät erikokoisia akryyliväritöitä (kuva 1.) sekä kankaalle että pohjustetulle paperille. Maalaus pohjina käytettiin osittain uusia itse tehtyjä pohjia sekä kierrätyspohjia. Kierrätyspohjina olivat vanhat maalaukset, jotka pohjustettiin uudelleen. Pohjustettuja paperipohjia tehtiin käyttämällä ta-pettikirjoista irrotettuja isohkoja paperitapetteja. Näihin tehtiin myös isompien akryylitöiden luonnoksia.

Kuva 1. Esimerkkejä ryhmän tuottamista akryylivärimaalauksista

4.3.2 Älytaidekokeilu

Älytaidekokeilu ei ollut suunnitelmassa, mutta ohjaajana kerroin ryhmälle, että olin itse kokeillut älytaidegeneraattoria. Näytin ryhmälle tekoälyn tuottamia kuvia puhelimestani. Tästä innostuneena yksi ryhmän jäsenistä tahtoi kokeilla älytaidegeneraattoria. Sovittiin, että tehdään tekoälyllä kuvia, joista henkilö saisi itse valita tulevan teoksensa luonnoksen. Käytimme luonnosten luomiseen älytaidegeneraattorin sivustoa (Huggingface, 2023). Koska sivusto on englanninkielinen ja edellä mainittu henkilö ei osaa käyttää tietokonetta eikä

älylaitteita, sovittiin että hän kertoo suomeksi mitä haluaa teoksessaan olevan ja mitä taidesuuntaa teoksen esittävän.

Ohjauksessa oli huomioitava, että henkilö ei tiennyt taidesuuntauksien nimiä. Tätä valintaa helpottamaan käytettiin taidekirjoja, joista hän sai valita mieleisensä. Ohjattavalle oli helpointa kertoa mitä hän halusi kuvassa olevan ja mitä värejä kuvassa pitäisi olla. Tämän jälkeen ohjaaja kirjoitti älytaidegeneraattoriin vaadittavat sanat englanniksi ja ohjelma tuotti neljä erilaista kuvaa. Näistä kuvista henkilö valitsi yhden, josta halusi maalata oman versionsa. Mielenkiintoista oli huomata, että taiteilija oli pyrkimys tehdä lähes identtinen kuva (kuva 2.). Lopputuloksesta huomaa, että tiettyjen kuvan osien hahmottaminen, kuten perspektiivin, on ollut vaikeaa ja värien toistaminen autenttisesti ei ole onnistunut.

Kuva 2. Älygeneraattorin tuottama luonnos ja taiteilijan oma näkemys teoksesta.

4.3.3 Sekatekniikkatyöt

Ryhmän sekatekniikkatöissä oli erilaisia materiaaleja ja tekniikoita käytössä. Sekatekniikkatöissä käytettiin mahdollisuuksien mukaan olemassa olevia kierätysmateriaaleja ja ryhmälle lahjoituksena saatuja materiaaleja. Työskentelytilassa on hyllyjä, joista taiteilijat voivat itse halutessaan valita materiaaleja. Sekatekniikkatöissä tosin oli haastavaa saada ryhmä itsenäisesti suunnittelemaan mitä materiaaleja voisi teoksiin käyttää. Tässä oli ohjaajan annettava vinkkejä ja kannustettava kokeilemaan.

Akryylimaali, liima ja villalanka – sekatekniikka työ

Kuva 3. Vihreä kettu, sekatekniikkatyö.

Tässä vihreä kettu teoksessa (kuva 3.) väreinä on käytetty akryylejä. Ketun profiilikuvan taiteilija muotoili pohjalle ensi akryylimaalilla kankaalle ja sen jälkeen hän asetteli pieniä villalangan pätkiä liimaa apuna käyttäen. Lankakeroksia tuli teokseen useita. Sen jälkeen kettu maalattiin akryylivärillä. Tavoitteena oli kolmiulotteinen ja struktuurinen työ. Tämän teoksen tekijän vahvuudet liittyvät tuntoaistiin ja tässäkin pyrittiin ketulle tyypilliseen pehmeään turkin kuvaamiseen. Myös taustalla olevien puiden värejä mietittiin taiteilijan ja ohjaajan kanssa yhdessä. Tässä ohjaajan rooli oli kannustaa valitsemaan joku luonnosta poikkeava väri. Apuna värien valintaan käytettiin värikarttaa.

Akryylimaali, leimaus ja muste-työt

Nämä työt tehtiin valkoisella akryylimaalilla pohjustetulle tapetille. Näihin töihin taiteilijat hakivat lähiluonnosta haluamiaan puiden ja kasvien lehtiä. Lehdille levitettiin akryylimaalia ja niiden avulla painettiin kuvioita tapettipohjalle. Kuvionin jälkeen teoksen pinta suihkutettiin vedellä ja pinnalle ripoteltiin suolaa. Teoksen annettiin kuivua seuraavaan kertaan.

Maalin levittämistä lehdille oli hieman ohjattava. Erityistä huomiota piti kiinnittää siihen, että taiteilijat levittivät maalia lehdille erillisellä paperilla, jotta tapettipohja ei sotkeutuisi. Kannustamista myös tarvittiin siinä, että lehdet sai maalata useilla eri väreillä ja että lehtiä sai alustaan asetella runsaasti. Varsinaista

painotyötä oli ohjattava sanallisesti ja esimerkkityötä hyväksi käyttäen. Tunnelmaa ja tekemistä oli rauhoitettava ja pyydettyä taiteilijoita keskittymään tekemiseensä. Malttamattomuus ja kiire olivat helposti läsnä.

Viimeisessä vaiheessa taiteilijat saivat tutkia lehtipainotyön pohjaa. Tavoitteena oli etsiä ja löytää painotyöstä erilaisia eläimiä. Tämä vaihe vaati hahmottamiskykyä ja uusien muotojen löytämistä, joka ei kaikille ollut helppoa. Painotyöstä löytyviä eläimiä hahmoteltiin ensin hiilikynällä ja sen jälkeen eläinhahmot vahvistettiin musteella. Tarkan, ohuella siveltimellä tehtävän jäljen tekeminen oli niille taiteilijoille haastavaa, jotka ovat tottuneet ison ja leveän siveltimen käyttöön. Uuden asian tekeminen oli kuitenkin niin kiinnostavaa, että kaikki halusivat tehdä tarkkaa työtä.

Kuvateos ja runo

Sekatekniikalla tehtyihin lehtipainantateoksiin syntyivät runot hieman vahingossa. Ryhmässä on yksi taiteilija, joka on innostunut sanoittamaan tekemiään maalauksia. Hän usein kertoo maalauksiin liittyviä tarinoita ja keksii teoksilleen hauskoja nimiä. Tästä inspiroituneena ohjaaja antoi ryhmälle tehtäväksi kirjoittaa teokseen liittyvän runo. Koska kaikki ryhmässä olevat eivät osaa kirjoittaa hyvin, niin oli myös mahdollisuus kirjoittaa vain sanoja, jotka tekijän mielestä liittyivät kuvaan. Näyttelyssä nämä autenttiset tekstit olivat myös nähtävillä teosten vieressä.

Ohjaaja kertoi ryhmälle, että internetistä löytyy runorobotti, jolla on mahdollisuus tehdä japanilaisia haikurunoja. Runorobotti löytyi Sanataideyhdistys Yöstäjän kotisivuilta. Yhdistys on Pirkanmaalla toimiva sanataidekasvatuksen ja kirjallisuusalan ammattilaisten yhdistys. Ryhmän kanssa päädyttiin tekemään haikut lehtipainantatöistä. Jokainen sai kertoa omasta teoksestaan kaksi sanaa, jokin luontoon liittyvä ja jokin tunne. Ohjaajan tehtävä oli tässä tukea taiteilijaa keksimään juuri omasta työstään runoon tarvittavat kaksi sanaa. Ryhmässä ohjattavat helposti kuuntelevat ja toistavat toisen ohjattavan

sanomia sanoja. Tässä olisivat luonnosta ja tunteista kertovat sanakortit olleet hyvä apuväline tukemaan itsenäisiä valintoja.

Ohjaaja kirjoitti taiteilijan kertomat sanat runorobottiin ja taiteilija sai arvioida runon. Valmiit haikut tulostettiin kaikkien nähtäväksi. Näyttelyyn haikut kirjoitettiin pergamiinipaperille tussilla ja pergamiinipaperit asetettiin verhona teosten viereen.

4.3.4 Plastinen sommittelu - kuvanveisto

Savityöt – pienet eläimet

Ryhmä sai tehtäväkseen muotoilla punasavesta pieniä eläimiä. Punasavea on helppo muovata käsin ja lisäksi voi käyttää apuna erilaisia muovailutyövälineitä. Osalle ryhmästä muotoilu oli haastavaa ja töiden edetessä oli huomattavissa pientä turhautumista, kun töistä ei tullut sen näköisiä kuin taiteilija olisi toivonut. Tässä ohjaajan kannustus ja ratkaisuehdotukset olivat tärkeitä. Taiteilijan hienomotoriikan haasteet voivat turhauttaa ja aiheuttaa tekijälleen jopa ahdistusta. Sovimme, että savesta voi muotoilla vaikka kiviä, koska tarina kiven ympärillä on tässä projektissa tärkein.

Punasavi, josta pienet eläimet tehtiin, oli huoneilmassa kovettuvaa. Alkuperäinen suunnitelma oli jättää savieläimet ilman uunipolttoa. Päädyimme kuitenkin polttamaan ne, jotta näimme minkä värinen savesta tulee, kun se poltetaan lähes tuhannessa asteessa. Savan polttamisen hoiti kuvanveistäjä Sirpa Ristämäki. Näyttelyssä savieläimistä (kuva 4.) koottiin yhteinen ryhmä.

Kuva 4. Pienet punasavesta tehdyt savieläimet.

Betonityöt - eläinpatsaat

Isommat eläinpatsaat tehtiin muotoilubetonista, joka on huoneilmassa kuivuvaa. Muotoilubetoni on kuin savea mutta sitä ei tarvitse polttaa ja se on kolme kertaa vahvempaa kuin tavallinen betoni. Betonimassa sekoituksen teki ohjaaja ja betonieläinten teko aloitettiin vartalon muotoilusta. Jalkoihin ja muihin ulokkeisiin laitettiin ohuita puisia tikkuja tueksi. Lopulta patsaat laitettiin tikkujen avulla kuivumaan paksujen styroxpalojen päälle.

Patsaiden kuivuttua ne maalattiin akryyliväreillä ja viimeisteltiin suihkutettavalla lakalla. Patsaiden maalaus oli taiteilijoiden mielestä mukavaa puuhaa, kun sai miettiä erilaisia värejä ja maalata musiikin tahdissa. Rentouttava musiikki selvästi rauhoitti ryhmää miettimään patsaiden värejä. Ohjaajan tukea tarvittiin väriehdotusten antamisessa ja kannustamisessa sekoittamaan erilaisia värejä keskenään. Ohjaaja avusti myös suihkutettavan lakan käytössä ja ohjauksessa käyttäen suojavarusteita.

Lopuksi maalattiin patsaalle jalusta, joka oli puinen lauta. Taiteilijat saivat maalata sen omaan veistokseensa sopivaksi. Patsaan kiinnittämisessä jalustaan tarvittiin ohjaajan apua, koska käytettävä liima oli painepakkauksessa olevaa asennusliimaa ja pakkausta oli hankala käyttää.

Näyttelyssä betoniset eläinpatsaat (kuva 5.) asetettiin veistosjalustoille ja sommiteltiin ryhmäksi keskelle näyttelytilaa.

Kuva 5. Värikkäät betonista tehdyt eläinpatsaat.

Massatyöt - lintulaudat

Massatyöt tehtiin huoneilmassa kuivuvasta askartelumassasta. Ryhmä oli vuosia sitten tehnyt vastaavan työn, jossa askartelumassasta muovailtiin lintuja ja kaikkien linnut kiinnitettiin yhteiseen pitkään lautaan. Teos oli reliefin kaltainen ja sitä tavoiteltiin tässäkin projektissa. Jostain syystä ryhmän oli vaikea ymmärtää reliefin tyyppisen patsaan teko, joka saattoi johtua siitä, että olimme tehneet savi- ja betoniveistokset juuri aikaisemmin. Samanlainen tekeminen jäi niin sanotusti päälle. Oli siis muutettava suunnitelmaa.

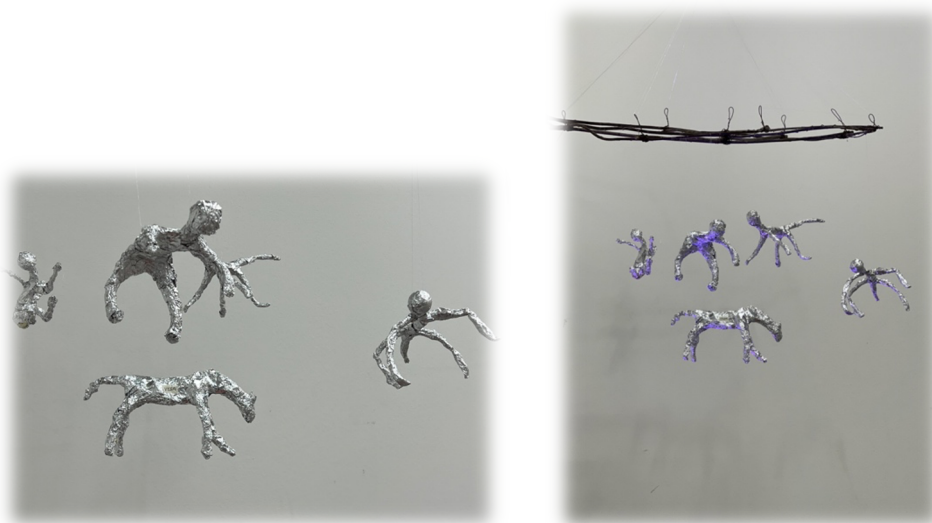
Taiteilijat saivat muotoilla lintunsa oman näkemyksensä mukaan ja saivat valita valmiiksi maalatut laudat veistoksilleen. Linnut maalattiin akryylivärein ja sen jälkeen taiteilijat liimasivat oman lintunsa valitsemalleen laudalle. Alkuperäisen suunnitelman mukaan lintulaudat oli tarkoitus laittaa näyttelyssä seinälle, mutta nyt ne asetettiin vanhalle leveälle laudalle esille. Leveä lauta oli asetettu kahden koivupölkyn päälle penkiksi.

Folionmuotoilu – eläinmobile

Folioeläimet ovat kuvanveistäjä Sirpa Ristamäen innovaatio metalliveistoksesta ja hänen ohjauksessaan taiteilijat tekivät mielenkiintoisia eläimiä. Folioeläinten sisälle muotoiltiin ensin rautalangasta kehikko. Tässä tarvittiin ohjaajan apua muun muassa rautalangan mittaamiseen ja katkaisuun. Ohjausta tarvittiin myös veistoksen muotojen viimeistelyyn. Rautalankakehikon muotoilun jälkeen kehikkoon lisättiin alumiinifoliota useita kerroksia. Tämä onnistui hyvin, koska alumiinifolio on kevyttä ja helposti käsiteltävää materiaalia.

Ryhmän työskentelyä häiritsee ajoittain kiireinen tekeminen ja tässäkin työskentelyssä sitä oli havaittavissa. Kiire on saada teos pian valmiiksi. Tässä on ohjaajan tärkeää ennakoida ja kertoa kuinka pitkään teosta tehdään ja kannustaa jatkamaan tekemistä. Myös folioeläimiä tehdessä oli ryhmälle useaan kertaan kehoitettava lisäämään teokseen foliota ja kerrottava, että materiaali ei lopu ja että sitä saadaan tarvittaessa lisää.

Ajatus mobilesta syntyi myös vahingossa, kun pohdimme, miten folioeläimet laitetaan näyttelyssä esille. Työtilan varastosta löytyi vanha pajusta tehty kehikko, joka sopi mobilen asetteluun sekä teemaan mainiosti. Folioeläimet saatiin kiinnitettyä pajukehikkoon hyvin ja näyttelytilassa saimme siihen kohdistettua väriä vaihtavan kohdevalon. Yhteisteos (kuva 6.) oli hieno kokoonpano väriä vaihtavia leijuvia eläimiä.

Kuva 6. Folioeläimet mobileasetelmassa.

4.4 Näyttelyn kokoaminen ja rakentaminen

Näyttely rakennettiin Ikaalisten kauppakeskus Kompin taidenäyttelytilaan. Näyttelytila on ollut käytössä muun muassa Ikaalisten taideyhdistys Taika ry:n näyttelytilana jo liki kymmenen vuotta. Näyttelytilassa on valmiina taulujen ripustukseen soveltuvat kiskot ja tila on avara, jolloin veistoksia ja installaatioita on helppo sinne asetella. Antamalla myymälätilaa veloituksetta käyttöön on Kauppakeskus Kompin omistajaryhmittymä ollut edistämässä Ikaalisten kaupungin kulttuuri- ja taide-elämää sekä mahdollistanut kauppakeskuksen asiakkaille matalan kynnyksen mahdollisuuden taide-elämyksiin.

Taiteilijat saivat itse valita teokset, mitä näyttelyyn haluttiin tuoda esille. Iloisissa Taiteilijoissa on ollut sellainen ilmapiiri, että kaikki tehdyt työt ovat lähtökohtaisesti hyviä. Näillä taiteilijoilla on taiteensa suhteen hyvä itsetunto ja heillä on halu laittaa kaikki teoksensa esille. Näin päädyttiin tälläkin kertaa tekemään. Näyttelyn kuratoinnissa ja ripustuksessa olivat mukana kuvanveistäjä, kuvataiteilija Sirpa Ristamäki, taitelija Tiina Eskelin sekä opinnäytetyöntekijä, ratkaisukeskeinen kuvataideterapeutti ja taiteilija Kirsti Järvensivu. Näyttelyn juliste tehtiin yhden näyttelyssä olevan teoksen pohjalle digitaalista Canva-ohjelmaa käyttäen. Koko näyttelytiimin tavoitteena oli luoda teoksia arvostava, laadukas ja katsojalle elämyksellinen näyttelykokonaisuus.

4.5 Projektin palaute

Mysteripuutarha- näyttelyn avajaiset olivat 6.11.2023. Avajaisiin osallistui taiteilijoiden lisäksi lukuisa joukko taiteilijoiden omaisia, ystäviä ja paikallisen taideyhdistyksen jäseniä. Juhlapuheen avajaisissa piti Ikaalisten kaupungin sivistystoimenjohtaja Marjo Heikkilä, joka toimii myös Ikaalisten kansalaisopiston rehtorina. Juhlapuheessa Heikkilä iloitsi siitä, että Ikaalisissa on tällainen erityistaiteenryhmä, joka on kokoontunut jo kolmekymmentä vuotta. Ryhmä on

pitänyt lukuisia yhteisnäyttelyitä ja jotkut ovat pitäneet myös yksityisnäyttelyitä. Teoksista puhuessaan Heikkilä korosti taiteilijoiden käyttämiä värejä ja teosten värikylläisyyttä. Hän sanoi teosten herättävän tunteita.

Näyttely sai näyttelyvierailta palautetta teosten sisältöjen lisäksi myös ripustuksesta ja esillepanosta. Sitä arvioitiin ammattimaiseksi ja teoksia arvostavaksi. Myös vieraskirjaan ja ryhmän Facebook-sivuille tulleet palautteet ovat olleet kannustavia ja positiivisia. Taitelijat ovat saaneet tuttaviltaan suullista palautetta teoksistaan, kun ovat esimerkiksi olleet kaupassa asioilla. Ohjaajallekin on tullut henkilökohtaisia kiitosviestejä näyttelyn onnistumisesta. Taiteilijat itse ovat olleet erityisen tyytyväisiä ja ylpeitä omista teoksistaan ja siitä, että ne ovat julkisesti nähtävillä.

5 POHDINTA

5.1 Eettiset lähtökohdat

Tässä opinnäytetyössä olen noudattanut yleisiä eettisiä periaatteita. Olen selvittänyt esteettömyyteni työn tekemiseen sekä perehtynyt opinnäytetyöni aiheeseen. Opinnäytetyö on tehty tutkimuseettisiin ohjeistuksiin nojaten ja noudatettu henkilötietojen käsittelyyn sekä tietosuojan ja ammattikorkeakoulun ohjeisiin liittyviä periaatteita.

Opinnäytetyöstä on solmittu toimeksiantajan ja opinnäytetyön ohjaajan kanssa opinnäytetyösopimus, jonka liitteenä on ollut tämän opinnäytetyön suunnitelma. Opinnäytetyö on tehty ymmärtäen, että se on julkinen asiakirja ja että se tarkistetaan plagiaattitunnistusjärjestelmässä.

Taideprojektin aikana on kunnioitettu projektiin osallistuneiden henkilöiden ihmisarvoa ja itsemääräämisoikeutta. Projektiin osallistuminen on ollut

vapaaehtoista ja siihen osallistuville henkilöille ja yhteisölle ei aiheutunut riskejä tai haittoja.

Tämän toiminnallisen opinnäytetyön aikana syntynyt materiaali, joka pääsääntöisesti on taideprojektin aikana otettuja kuvia ja videoita, on taltioitu asianmukaisesti tekijän tietokoneelle. Materiaaleihin ei ole talletettu henkilötietoja. Taideprojektin teosten tekijät ovat antaneet kirjallisen suostumuksensa kuvallisten ja kirjallisten teosten käyttämiseen tässä opinnäytetyössä. Taiteilijoilla on immateriaalioikeudet omiin teoksiinsa.

5.2 Opinnäytetyön arviointi

Opinnäytetyön aiheen valinta oli itselleni selvä jo opintojen alkuvaiheessa. Koska olen pitkään työskennellyt kehitysvammaisten kanssa ja ohjannut kansalaisopiston erityistaideryhmää, oli luonnollista toteuttaa näyttelyprojekti tämän ryhmän kanssa. Olen myös pitkään ollut erityistaitteen puolesta puhuja ja seurannut kansallista erityistaitteen kenttää ja siihen liittyviä ilmiöitä. Tästä syystä opinnäytetyössä otetaan vahvasti kantaa erityistaitteen harrastajien tasavertaiseen kohteluun.

Teen itse taidetta ja olen myös sitä opiskellut Lapin yliopistossa. Lisäksi olen toiminut yli kymmenen vuotta paikallisen kuvataideyhdistyksen hallituksessa sekä sihteerinä että puheenjohtajana. Ratkaisukeskeiseksi kuvataideterapeutiksi valmistuin muutamia vuosia sitten. Arjessa olen tehnyt päivittäin töitä kehitysvammaisten aikuisten kanssa. Sekä taiteen että kehitysvammaisuuden yhdistäminen oli luontainen valinta projektin toteuttamiselle ja projektissa tapahtuvien tilanteiden havainnoimiseen.

Taideprojekti oli helppo käynnistää entuudestaan tutun ryhmän kanssa, joka ennakkoluulottomasti lähti toteuttamaan ideaa uudesta näyttelystä. Perinteisesti tämä ryhmä on tehnyt taideteoksia eri teemoilla, mutta samalla tekniikalla toteutettuna. Teemaa oli kohtuullisen helppoa ideoida yhdessä, koska jokaisella oli selviä ajatuksia mitä puutarhassa voisi olla. Ohjaamista tarvittiin

kuitenkin puutarhassa olevien elementtien jaottelussa kasveihin ja eläimiin. Ideoinnin helpottamiseen oli käytettävä kuvia. Tärkeää oli myös kirjoittaa isolle paperille ylös ideoidut asiat ja kiinnittää paperi työtilan seinälle. Näin saatiin teosten elementit ja näyttelyn kokonaisuus hahmotettua ja pidettyä mielessä koko projektin ajan. Tämä oli myös ohjauksessa oiva työkalu, koska se mahdollisti taiteilijoiden vapauden valita itse omaan teokseensa idean. Koen, että kehitysvammaisten taidetyöskentelyä ohjattaessa on annettava mahdollisuus ja tuettava taiteilijaa hänen valintojensa tekemiseen.

Tuttu työskentelytila ja sovittu aikataulu helpottivat luonnollisesti taideprojektin sujuvaa etenemistä. Tietyn struktuurin ylläpito ohjauksessa on erityistä tukea tarvitsevien kanssa tärkeää. Pieniä muutoksia on helpompi tehdä ja sietää. Tämä on sekä ohjattavalle että ohjaajalle armollisempaa. Haasteita tässä projektissa oli lähinnä eri tekniikoiden käyttö melko nopeassa aikataulussa. Kehitysvammaisten sopeutuminen uuden tekniikan käyttöön vie aikansa. Uusien materiaalien ja tekniikoiden kanssa oli huomattavissa joidenkin henkilöiden kohdalla jopa turhautumista. Kun uutta tekniikka ei heti osattu tehdä ja teokista ei tullut taiteilijan mieleinen, aiheutti se hieman epävarmuutta tekemiseen.

Uusien tekniikoiden tuomista ei kuitenkaan pidä vältellä. On hyvä viedä pitkään taidetta harrastaneita pois omilta mukavuusalueiltaan, koska silloin voi löytää jotain uutta omaan tekemiseensä. Toki uusien tekniikoiden tuominen taidetunneille vaatii ohjaajalta luovuutta ja omaa innostuneisuutta ja perehtyneisyyttä asiaan. Lisäksi on oltava mahdollisuus hankkia laadukkaita välineitä ja materiaaleja, koska näillä on valtava merkitys motivaatioon ja teosten laatuun.

Taideprojektin aikana pohdin myös omaa ohjaajaidentiteettiäni. Olen niin pitkään toiminut opetus- ja ohjaustehtävissä, että erilaiset ohjaamisen tekniikat ovat jo hallussa. Erityisryhmien kohdalla on kuitenkin huomioitava ohjattavan taidot ja ohjattavan omat tavoitteet, joita on kunnioitettava. Ohjaajana voit antaa ideoita ja kannustaa, mutta päätös esimerkiksi taideteokseen tulevista väreistä kuuluu ohjattavalle. Samaa ryhmää pitkään ohjanneena voi helposti

syyllistyä oletuksiin ja toistoihin. Siksi on hyvä pitää myös omaa luovuutta heireillä ja etsiä uusia ideoita.

Oman ohjajuuden kulmakivi on ollut sosiodynaaminen viitekehys ja se toteutui myös tämän opinnäytetyön projektissa olevan ryhmän ohjauksessa. Ilma-piirin turvallisuuteen vaikuttivat entuudestaan tuttu ryhmä, tuttu työskentelytila sekä avoin keskustelukulttuuri. Vaikka tämän opinnäytetyön prosessin aikana toteutetun taideprojektin tavoitteena oli yhteisöllinen taidenäyttely, oli ohjaamisessa huomioitava mahdollisuudet myös kahdenkeskisiin keskusteluihin taiteilijoiden kanssa. Erityisryhmän kanssa tämä on toisinaan haastavaa ja vaatii keskusteluissa selkeää rajaamista. Ohjaajan on tärkeää osoittaa myös ryhmälle, että jokaista taiteilijaa kunnioitetaan yksilönä ja heidän kanssaan käydään henkilökohtaisia keskusteluja ja arviointia teosten äärellä. Tämän taideprojektin synnyn aikana käytiin ryhmässä tavallista enemmän yhteistä dialogia ja opeteltiin myös keskustelemaan toisten teoksista.

Toivon, että jatkossa erityistaideryhmien taiteen tekemiseen panostetaan. Ensimmäinen panostus on asenne ja ymmärrys siitä, että erityistä tukea tarvitseva taiteen tekijä on tekijä siinä missä kuka tahansa meistä. Erityistä tukea tarvitseva taiteilija ansaitsee ja tarvitsee arvostusta. Arvostus näkyy monella tasolla. Tärkeintä on taiteilijan ympärillä olevien ihmisten kannustus ja tuki. Sen jälkeen tulee taiteen opetuksen resurssointi. Ammattimaiset ohjaajat, hyvät tilat ja hyvät työskentelyvälineet sekä laadukkaat materiaalit voivat taata tekijälle onnistumisen mahdollisuuksia ja sitä kautta lisätä hänen hyvinvointiaan.

Näyttelyyn tähtäävä työskentely itsessään on hyvin voimaannuttavaa, vaikka se voi aiheuttaa myös ristiriitaisiakin tunteita. Ajatus siitä, että omia töitä on julkisesti esillä voi olla jännittävää ja jopa pelottavaa. Tekijä voi kokea, että onko omat teokseni riittävän hyviä. Näyttelyn kokoamisessa on myös paljon yhteisöllisiä elementtejä, joilla saadaan ryhmää sitoutumaan tekemiseen. Näyttelyn pystytys vaatii ennakkointia ja organisointia ja voi olla fyysisesti vaativaa työtä. Kokonaisuus on kuitenkin palkitsevaa, kun pidetään näyttelyn avajaiset, jossa on tarjoilua ja ihmiset saapuvat teoksia katsomaan.

Taide kuuluu kaikille! Erityisen tuen tarve ei saa olla este taiteen tekemiselle. Kaikista ei tule taiteilijoita, mutta taide voi tarjota merkittävän kanavan vuorovaikutukselle ja itseilmaisulle. Erityistä tukea tarvitsevilla on oikeus tehdä taidetta ja taiteen tekemisen kautta muokata yhteistä kulttuuriamme. Meidän velvollisuutemme on muuttaa asenteitamme ja mahdollistaa erityistaiteen yhdenvertaisuus.

LÄHTEET

Duodecim. (2021). Kehitysvammaisuus. Haettu 19.11.2023 osoitteesta <https://www.terveyskirjasto.fi/dlk00556/kehitysvammaisuus?q=kehitysvammaisuus>

Gair, A. (toim.) (1999). Taiteilijan opas, piirtämisen ja maalaamisen materiaalit ja menetelmät. Otava.

Haveri, M. & Lilja, P. (2022). Yhdenvertainen taide – hyviä kysymyksiä ja parhaita käytäntöjä. Kettuki ry.

Haveri, M. (2016). Hyviä kysymyksiä – eettinen erityistaidetoiminta. Kettuki ry.

Huggingface. 2023. <https://huggingface.co/spaces/stabilityai/stable-diffusion>

Iloiset Taiteilijat. (2023). (Facebook-sivu). Facebook. <https://m.facebook.com/p/Iloiset-Taiteilijat-100064686821252/>

Itkonen, S. (2008). Mikä mahtava mörkö! Poimintoja kehitysvammaisten taiteesta. Kehitysvammaisten taiteilijoiden tuki ry Kettuki. Karisto.

Kansalaisopistojen liitto. (2017). Kuntaväki: kansalaisopisto on kuntalaisten hyvinvoinnin lähde. Haettu 19.11.2023 osoitteesta <https://kansalaisopistojen-liitto.fi/blog/kuntavaki-kansalaisopisto-on-kuntalaisten-hyvinvoinnin-lahde/>

Kari, O., Laakso, S., Niskanen, T. & Seppänen, M. (2020). Vammaistyön käsikirja. Sanoma Pro Oy.

Karjalainen, A. (2019). Luovan toiminnan työtavat. Käsikirja sosiaali- ja terveysalalle. PS-kustannus.

Kehitysvammaliitto. Kehitysvammaisuus. Haettu 19.11.2023 osoitteesta

<https://www.kehitysvammaliitto.fi/kehitysvammaisuus/>

Kettuki ry. (2021). Taiteilijoiden toiveista toimenpide- ehdotuksiksi. ITE-taiteen, outsiders taiteen ja erityistaidetoiminnan toimialakartoitus 2021. Haettu 22.11.2023 osoitteesta

https://kettuki.fi/wp-content/uploads/2021/08/ITE_taitteen_outsidertaitteen_ja_erytistaidetoiminnan_toimialakartoitus_2021-saavutettava_web.pdf

Kleimola, P. (2023). Mieli ry. Perusasioita ihmisoikeudet ja mielenterveys – toivoa paremmasta. Haettu 23.11.2023 osoitteesta <https://www.mielenterveysseurat.fi/terveyttakulttuurista/taiteen-vaikutukset-mielenterveyteen/>

Kuosmanen,V.,Takkula, T. (2014). Opas käytännön opiskelun ohjaukseen ja ohjaajana kehittymiseen. Haettu 20.11.2023 osoitteesta

<https://www.lapinamk.fi/loader.aspx?id=c4ade273-95f4-4a1f-9daf-a431dcd1271c>

Mamia, H. (toim.) (2010). Kuvanveisto ajassa ja tilassa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Opetushallitus. (n.d.). Yhteisöllisyys. Haettu 22.11.2023 osoitteesta

<https://www.oph.fi/fi/opettajat-ja-kasvattajat/yhteisollisyys>

Opetushallitus. (2023). Hyvän ohjauksen kriteerit. Haettu 28.11.2023 osoitteesta https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/Hyv%C3%A4n%20ohjauksen%20kriteerit_0.pdf

Peda.net (n.d.). Pedagogiikkaa netissä. Tukea ja työvälineitä verkossa oppimiseen. Jyväskylän yliopiston Koulutuksen tutkimuslaitos. Haettu 30.11.2023 osoitteesta <https://peda.net/hyvinkaa/po/moo2>

Peltonen M., (2023). Taiteen hyvinvointivaikutukset ja merkitykset erityistaidetoimintaan osallistuvilla taiteilijoilla. (AMK-opinnäytetyö, Hämeen ammattikorkeakoulu). Theseus. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-202302011912>

Rankanen, M., Hentinen, H. & Mantere, M. (2010). Taideterapian perusteet. (2.painos). Kustannus oy Duodecim.

Salmela, J. & Ala-Keskinen. H. (2020). Ratkaisukeskeisen kuvataideterapian oppikirja. (3.painos). Alfa Parners Academy Oy.

Sipilä, A-K. (2001). Emotionaalinen ilmapiiri kehitysvammaisen oppilaan strukturoidussa opetuksessa. PS-kustannus

Vilka, H. (2003). Toiminnallinen opinnäytetyö. Tammi.

Wiberg, S. (1980). Kuvanveisto, tarvikkeita ja tekniikka.Otava.

Wright, M. (toim.) (1996). Sekatekniikan perusteet. Kustannus - Mäkelä Oy.

LIITE 1 SOPIMUS TAIDETEOSTEN KÄYTÖSTÄ

Sopimus taideteosten ja kirjallisen ja kuvallisen materiaalin käytöstä opinnäytetyössä

Opiskelija: Kirsti Järvensivu

Yhteystiedot: kirsti.jarvensivu@student.samk.fi ja puh. 040- 7159295

Oppilaitos: Satakunnan ammattikorkeakoulu, SAMK

Suoritettava tutkinto: Kuvataideterapeuttinen sosionomin tutkinto

Ohjaava opettaja: Sanna Pikku-Pyhältö

Yhteystiedot: sanna.pikku-pyhalto@samk.fi

Asiakas:

Aika: Kevät - ja syyslukukausi 2023 (syyslukukausi 2022)

Toteuttamispaikka: Ikaalisten kansalaisopisto / Ateljee Kollaasi, Soutajankatu 2, 39500 Ikaalinen

Yhteisesti sovittu sisältö ja tavoitteet: Mysteeripuutarha-taidenäyttelyn teosten tekeminen ja näyttelyn kokoaminen.

Opiskelija on vaitiolovelvollinen asiakasta koskevissa asioissa.

Suostun, että opiskelija käyttää opetuksessa syntynyttä kuvamateriaalia sekä havaintoja työskentelystä anonymisti opinnäytetyössään.

Ikaalisissa 25.9.2023

Opiskelijan allekirjoitus

Asiakkaan allekirjoitus

LIITE 2: NÄYTTELYJULISTE

